

Državni terorizam: borba za slobodu ili teški zločin?

Anita Perešin

Izraelski napad na brodski konvoj u lipnju 2010, koji je prevezio humanitarnu pomoć na područje Gaze, u kojemu je ubijeno devet aktivista, a više desetaka ih je ranjeno, izazvao je brojne žestoke kritike ne samo konkretne izraelske vojne akcije, nego i višedesetljetne izraelske politike prema Palestincima. Uslijedile su brojne međunarodne osude tog čina, uključujući UN, EU i brojne države. Najoštrije je reagirala Turska, optuživši Izrael za državni terorizam i kršenje međunarodnog prava. Taj je događaj ponovno otvorio pitanje granice između legitimne uporabe sile od strane određene države i korištenja državnog terorizma za ostvarenje određenih političkih interesa. Problemi u međunarodnim odnosima izazvani takvim događajima ponajprije proizlaze iz nejasne definicije državnog terorizma, što rezultira nepostojanjem ili nemogućnošću korištenja instrumenata međunarodnog prava za kažnjavanje počinitelja.

Problemi definiranja terorizma

Nema općeprihvaćene definicije državnog terorizma, premda se on smatra jednom od najvećih prijetnji suvremenom društvu. Konsenzus o definiciji terorizma na međunarodnoj razini nije bio moguć zato što je za jedne terorizam legitimno pravo na obranu i ostvarivanje nacionalnih interesa, pa se i teroristi smatraju borcima za slobodu, a za druge je riječ o teškom zločinu.

U suvremenoj literaturi postoji više od stotinu definicija pojmovi *terror*, *terrorist* i *terorizam* (Coady, 2004: 25). No, kako su vrlo općenite, od slabe su koristi u rješavanju uočenih dvojbi. Znanstvenici, političari, stručnjaci za sigurnost i novinari također koriste različite definicije terorizma. Dvojaki su uzroci dosadašnje nemogućnosti usuglašavanja o jedinstvenoj definiciji terorizma. Prvo, terorizam se smatra političkim fenomenom,

a sve dok se promatra kroz prizmu politike nije moguć konsenzus o njegov definiciji. Drugo, kako ističe Laqueur (1997: 7), "nema definicije koja može potpuno definirati sve inačice terorizma koje su se pojavile kroz povijest", a "ako bi se i pojavila objektivna definicija terorizma koja bi obuhvaćala sve njegove važne aspekte i najznačajnije dijelove, zasigurno će se naći oni koji je neće prihvatiti zbog ideoloških razloga" (Laqueur, 1987: 149-150).

Obilježja državnog terorizma

Kako nema općeprihvaćene definicije terorizma, problem je i definiranje državnog terorizma odnosno država-sponzora terorizma. Većina autora jasno razlikuje nasilje koje provode države od nasilja koje provode nedržavne snage. Pettiford i Harding (2005: 127) smatraju da je riječ o terorizmu uvijek kada je "pojedina država odgovorna za smrt nedužnih ljudi, ili aktivno financira, ili na druge načine podupire one koji su za to odgovorni". Wilkinson (2002: 59) upozorava da se državni teror, osim ako nije oruđe unutarnje politike koje često izaziva jednak odgovor nedržavnih snaga, koristi i kao oruđe vanjske politike". Jedan od vodećih izraelskih stručnjaka Jonah Alexander (*Jeruzalem Post*, 4. kolovoza 1988) ustvrdio je kako je državni terorizam "oblik sukoba niskog intenziteta koji država poduzima kada joj je zgodno voditi 'rat', a da ne bude pozvana na odgovornost za svoje postupke". Dakle, pojednostavnjeno se može kazati da državni terorizam predstavlja uporabu sile koja ne dostiže razinu rata i agresije, odnosno kojom se nastoje postići politički ciljevi bez objave konvencionalnog rata.

Države mogu na različite načine biti involvirane u terorizam, a u osnovi se dijele na *terorističke države* i *države-sponzore terorizma*. *Terorističke države* se, nadalje, dijele na države koje

Anita Perešin, doktorica politologije, zaposlena u Uredu Vijeća za nacionalnu sigurnost RH.

provode teror nad vlastitim stanovništvom, što je u povijest bilo poglavito obilježje totalitarnih režima i autoritarnih vođa i država koje koriste legalne snage sigurnosti za teror izvan svojih granica u svrhu postizanja vlastitih političkih interesa. S druge strane, *države-sponzori terorizma* na različite načine pomažu terorističkim organizacijama ili pojedincima u izvođenju terorističkih akcija koje državi-sponzoru mogu donijeti određenu korist na unutarnjemu ili vanjskom političkom planu. Oblici pomoći ili podrške mogu biti sljedeći (Ganor, 1997: 8):

- a. ideološka podrška – uključuje širok raspon različitih ideologija;
- b. financijska podrška – terorističke organizacije teško mogu same financirati svoje aktivnosti te uvelike ovise o financijskoj pomoći s raznih strana, među kojima financijska pomoć neke države zasigurno zauzima značajno mjesto;
- c. vojna podrška – države mogu terorističke organizacije opskrbljivati oružjem, ali mogu za njihove pripadnike organizirati i razne vojne vježbe na svom teritoriju;
- d. operativna podrška – odnosi se na pribavljanje lažnih dokumenata, specijalne opreme, osiguranje smještaja teroristima i sl.;
- e. iniciranje terorističkih napada – uključuje odabir mete napada, kao i davanje specijalnih instrukcija vezanih za njihovo izvođenje;
- f. izravna uključenost u terorističke napade – država u napade uključuje pripadnike svojih obavještajnih agencija i sigurnosnih snaga ili njihove suradnike.

Upravo posljednji oblik pomoći, koji se odnosi na izvođenje napada s obilježjima terorizma koje provode snage sigurnosti jedne države na teritoriju druge države, otvara brojna pitanja o legitimnosti takvih akcija s aspekta međunarodnog prava. Preventivni rat i preventivni napadi u dijelu međunarodne zajednice danas se često spominju kao prihvatljivi i opravdani instrumenti zaštite nacionalne sigurnosti u borbi protiv terorizma, ali istodobno otvaraju brojna pitanja koja su posljedica nepostojanja ili nejasnih propisa i odredbi međunarodnog prava, koji bi mogli biti osnova za takva djelovanja. Takvo stanje otvara prostor za osporavanje legitimnosti takvih akcija i općenito tumačenje prema kojemu se svaka nasilna akcija s političkom pozadinom ili ciljem, u kojoj postoje civilne žrtve, tretira kao čin terorizma. Kompleksnost odgovora na transnacionalni megaterorizam stoga još više zahtijeva jasnu i općeprihvaćenu definicije terorizma.

Državni terorizam u povijesti

Vladajući režimi i države često su tijekom povijesti pokazivali sklonost k teroru "kako kao instrumentu unutarnje represije i kontrole, tako i kao oružju vanjske agresije i podvrgavanja" (Ganor, 1997: 8). Svrha je terora nad vlastitim stanovništvom održati političku moć i vlast određene elite. Stoga su države u povijesti nerijetko koristile nasilje protiv neistomišljenika i revolucionara koji su pokušavali promijeniti odnose moći ili potkopati državu. Takvo nasilje nerijetko izaziva odgovor u obliku nasilja s jednakim obilježjima.

Pitanje opravdanosti ubijanja političkih protivnika postavlja se više od dvije tisuće godina, a jednako toliko povijest bilježi i počinjenja nasilnih djela, koja danas uključuje pojam terorizma, potaknutih političkim, društvenim i vjerskim razlozima. Tiranski su vladari od pamtivijeka provodili teror nad svojim podanicima, te je toliko stara i pojava političkih ubojstava kao odgovora nedržavnih snaga na teror vladajuće strukture. Tim su se pita-

njem kroz stoljeća bavili najpoznatiji filozofi, teolozi, pjesnici i dramatičari. Još u Platonovoj (oko 429-347. prije Krista) *Republici* i Aristotelovoj (oko 348-322. prije Krista) *Politici* nalazimo stavove koji, govoreći o moralnosti tiranica, daju pravo potlačenim i ugnjetavanim podanicima da se za svoj status bore svim sredstvima, koristeći i ubojstva vladara. Ubojstva državnih čelnika i vojskovođa ponavljala su se kroz povijest i imala su značajnu ulogu još od razdoblja Rimskog Carstva, a slične primjere nalazimo i u povijesti Bizanta.

Premda je nasilje s obilježjima terorizma postojalo od davnine, sam termin *teror* prvi se put pojavljuje za vrijeme Francuske revolucije i jakobinske vladavine terora – *Regime de la terreur*. Naime, tim se imenom označava razdoblje od pobjede montanjara na Konventu 31. svibnja 1793. sve do pada vođe revolucije Maximiliena Robespierrea 27. srpnja 1794. Ustavotvorna skupština u tom je razdoblju donijela Zakon o sumnjivima na temelju kojega je na giljotini smaknuto više od 40.000 protivnika režima. U to je vrijeme teror instrument države koji se predstavlja u pozitivnom kontekstu, kao učinkovit model održanja vlasti.

Razvoj terorističkih ideja u 19. stoljeću također je inspiriran borbom protiv vladajućih režima, zahtjevima za promjenama političkih sustava te svrgavanje političkih protivnika (primjerice, Karbonari u Italiji, Narodna Volja u Rusiji i sl.).

Značenje riječi "terorizam" ponovno se promijenilo 1930-ih godina kada se počinje manje odnositi na revolucionarne pokrete i nasilje usmjereno protiv vladinih dužnosnika, a više na represiju koju su provodile totalitarne države i diktatori na njihovu čelu protiv vlastitog naroda. Prvenstveno se to odnosi na totalitarne režime u fašističkoj Italiji, nacističkoj Njemačkoj i stalinističkoj Rusiji.

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata terorizam kao oblik nasilne političke aktivnosti preuzima novi oblik borbe protiv kolonijalizma, i to ponajprije u Aziji i Africi, gdje počinje nasilna kampanja usmjerena ka oslobođenju od kolonijalnih sila.

Sredinom 20. stoljeća ponovno je zabilježen značajan uspon totalitarnih režima koji su provodili masovni teror. Raspad Sovjetskog Saveza i pad komunističkih režima u Istočnoj Europi, međutim, ne označavaju kraj državnog terora, koji je opstao u brojnim vojnim režimima i drugim oblicima diktature. U drugoj polovici 20. stoljeća državni je terorizam obilježio zemlje Srednje Amerike: Nikaragvu, Salvador, Gvatemalu, Kubu, gdje je na stotine tisuća ljudi ubijeno, a isto ih se toliko smatra nestalima.

Važno je naglasiti da su zapadne demokracije često podržavale režime i skupine koje su bile upletene u državni teror (primjerice, financiranje diktatura u Srednjoj i Južnoj Americi te u Aziji), a stručnjaci smatraju kako se takav oblik potpore autoritarnim režimima također može svrstati u kategoriju državno sponzoriranog terorizma. U tom kontekstu Wilkinson (2002: 88) navodi Izrael kao najočitiji i najtemeljiti primjer demokratske vlasti koja provodi protuteror protiv političkih oponenta, te se često koristi ubojstvima ili atentatima kao oružjem protuterora.

Isti autor smatra očitim da su zapadne zemlje pokazale podijeljenost i slabost u reakciji prema zemljama koje sponzoriraju terorizam, te često zastupaju politiku "kritičkog dijaloga". Razlozi su ekonomske i političke prirode, to jest želja za očuvanjem tržišta i ulaganja te strateški geopolitički interesi. Razlog podijeljenosti i nedovoljno oštre reakcije ponovno treba tražiti u nepostojanju općeprihvaćene definicije terorizma, a samim time i terorističkih država i država sponzora terorizma. U tom bi se slučaju države i međunarodne organizacije mnogo opreznije odnosile prema svakom obliku uključenosti neke države u nasilna djela s obilježjima terorizma, kako se ne bi dovele do

toga da se i njih optuži za bilo kakav oblik pomoći ili podrške sponzorima ili izvršiteljima terorističkih djela.

Premda nema međunarodnog konsenzusa o definiciji terorizma, postoji konsenzus o nužnosti njezina donošenja, ali i ocjene da će biti vrlo teško usuglasiti definiciju terorizma koju bi priznale sve zemlje svijeta. Bez jasne definicije terorizma ne može se voditi uspješna međunarodna borba protiv suvremenog megaterorizma. Terorizam više nije lokalni problem ili problem pojedine države. On je danas međunarodni fenomen, pa i odgovor na terorizam moraju zajednički uskladiti sve države svijeta, što se danas čini gotovo nemogućim. Bez na međunarodnoj razini usklađenog odgovora na pitanje što je terorizam, ne može se povesti uspješna borba protiv terorističkih organizacija i njihovih pomagača, ne može se tražiti odgovornost država koje ga podržavaju ili provode, niti se mogu usvojiti potrebni međunarodni sporazumi o terorizmu. To najviše ide u prilog onima koji potiču ili provode teroristička djela kao jednoj od najvećih prijetnji suvremenoj sigurnosti na globalnoj razini.

Literatura

- Coady, T. (2004). Terorizam, pravedni rat i krajnja nužda. U: Coady, T., O'Keefe, M. (ur.). *Terorizam i pravednost. Moralni argumenti u opasnom svijetu*. Zagreb: KruZak.
- Laqueur, W. (1997). *Terrorism*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Laqueur, W. (1987). *The Age of Terrorism*. Boston: Little, Brown and Co.
- Ganor, B. (1997). *Countering State-Sponsored Terrorism*. The International Policy Institute for Counter-Terrorism Paper, <http://www.ict.org.il> (9.siječnja 2006).
- Pettiford, L., Harding, D. (2005). *Terorizam – Novi svjetski rat*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Wilkinson, P. (2002). *Terorizam protiv demokracije*. Zagreb: Golden marketing. ■